Kelimelerin büyülü ustası: Alexander Puşkin

Puşkin'in yaşamı, yazdıkları kadar hem parlak hem de trajiktir. Henüz otuz yedi yaşında bir düelloda hayatını kaybetmesi, edebiyatın kaybettiği büyük bir hazine olarak görülür. Ancak kısa ömründe bıraktığı eserler, zamanın sınırlarını aşarak günümüze ulaşmıştır.

DR. OYA GÖNEN MOSKOVA

Geçen ay Rusya'ya yaptığımız geziye kadar Puşkin'i, Gogol, Tolstoy, Dostoyevski gibi büyük yazarların arasında yer alan ünlü isimlerden biri sanırdım. Oysa Rusya'ya gidince gördüm ki, Rus halkı için Puşkin yalnızca bir yazar değil, adeta edebiyatın kalbidir. Onlar için Puşkin bir yanda, diğer bütün yazarlar diğer yanda duruyordu.

Normalde yaz aylarında kayısı ve şeftali hasadıyla öylesine yoğun oluruz ki, ne gezmeye ne de dinlenmeye vakit bulabiliriz. Trakya'da bir köyde, yıllardır gözümüz gibi baktığımız kayısı ve şeftali bahçeleri bu yıl gelen don felaketine teslim oldu. Yaklaşık yüz elli dekarlık alanda bir gecede bütün emeklerimizin üzerine ağır bir örtü serildi. Tomurcuklar açmış, dalların çoğu sabah güneşini selamlamaya hazırlanıyordu. Oysa donun keskin nefesi bir anda bahçeyi susturdu; çiçekler hemen tamamen çürüdü, umutlarımız da kuruyan çiçekler gibi birer birer toprağa düştü.

Biz elimizden geleni yaptık. Sabaha kadar bahçelerde nöbet tuttuk, saman yaktık, dumanla soğuğu kırmaya çalıştık. Dumanın griliğiyle ağaçların gövdelerini sarmaladık. Ama doğanın sert yüzü karşısında çabalarımız yetersiz kaldı. Gecenin ayazı, bizim ateşlerimizden daha güçlü çıktı.

Kaybımız yalnızca meyveler değildi; aylarca verilen emeğin, göz nurunun, sabırla beklenen bir mevsimin kaybı oldu. Bu acı, cebimizi boşaltmaktan çok, içimizi yaktı. Çünkü insan, emeğinin yok oluşunu seyretmek zorunda kaldığında, aslında en derin yarayı orada alıyor.

Önce, dondan zarar görmüş bir çiftçinin yaşamını bir roman kurgusu içinde yazıya döktüm. Ardından dinlenmeye yöneldik. Bu beklenmedik boşluğu değerlendirdikçe, kaybın hüznü yavaş yavaş azalırken, boşa çıkan yaz aylarımızın bizlere kazandırdığı zamanı sevinçle fark ettik. İçten, derin bir mutluluk duyduk.

Rahmetli babaannemin sözü aklıma geldi: *"Her yokluğun bir sefası olur."* İşte bu anlayışla kendimizi gezmeye verdik. Önce yurtiçinde denizin ve kumun tadını çıkardık, ardından da yıllardır yaz aylarındaki yoğunluk yüzünden hep ertelediğimiz Rusya gezisini sonunda geçtiğimiz ağustos ayında gerçekleştirdik.

Rusya deyince aklıma gelen ilk isim elbette Nazım Hikmet'ti. Moskova'ya iner inmez ilk işimiz, Novodeviçi Ünlüler Mezarlığı'na gidip Nazım'ın mezarını ziyaret etmek oldu. Çiçeklerimizi bırakıp sessizce dua ettik. Onun çektiği acıları, uzun hapis yıllarını, vatansız bırakılışını düşündükçe içimiz burkuldu; ama aynı zamanda dimdik duran inancı ve idealleri yüreğimizde yeniden canlandı. Nazım, yalnızca kaleme aldığı dizelerle değil, uğruna mücadele ettiği değerlerle de bizde derin bir saygı uyandırıyordu. Mezarının başında dururken, şiirlerindeki özgürlük, insan sevgisi ve direniş ruhunun hâlâ ne kadar canlı olduğunu hissettik. O an, onun sesi adeta Moskova'nın gökyüzüne karışıyordu. Aynı mezarlıkta Gogol'un da yattığını öğrenince ona da uğradık. Nazım'la Gogol'un yan yana sessizliği, Rusya'nın hem evrensel hem de derin bir edebiyat yurdu olduğunu bize bir kez daha hatırlattı.

Moskova sokaklarında dolaşırken gözlerim, Gogol'un *Palto*'sunu çağrıştıracak paltoları aradı; fakat yaz mevsimi olduğundan bir tane bile göremedim. Oysa Gogol'un kaleminde palto, yalnızca bir giysi değil; küçük insanların hayatını, kaderini belirleyen güçlü bir simgeydi. Onun eserlerinde gerçek ile hayal arasındaki ince çizgi, Moskova'nın taş kaldırımlarında hâlâ hissediliyordu. Sanki bir an için *Burun* karşımızdan yürüyüp geçecek ya da *Müfettiş*'in keskin ironisi bir sokak kahkahasına karışacaktı.

Tolstoy'un *Anna Karenina*, *Savaş ve Barış*, *Hacı Murat* gibi büyük yapıtları kuşkusuz bende derin izler bırakmıştı. Ancak nedense Rusya sokaklarında dolaşırken zihnimde sürekli *İnsana Ne Kadar Toprak Lazım* öyküsü yankılanıyordu. Belki de hem ziraat mühendisi hem de çiftçi olarak toprağın içinde yaşıyor olmamın bunda payı büyüktü. Kremlin Sarayı'nın görkemli bahçelerinde yürürken, Kızıl Meydan'da adımlarımı atarken aklıma hep Pahom'un doyumsuz arzuları geliyordu. İçimden, *"Acaba Pahom bu meydanı da almak ister miydi?"* diye geçirdim. Tolstoy'un yalın ama sarsıcı anlatımı, toprağa duyulan açgözlülüğü ve insanın bitmeyen hırsını öylesine güçlü dile getirmişti ki, bu meydanın genişliği bile bana bir anda o öykünün trajik sonunu hatırlattı.

Tolstoy bu hikâyede insanın doyumsuzluğunu ve hırsın yıkıcılığını eleştirir. Toprak, servet ve güç için çabalayan insanın, sonunda yalnızca küçücük bir mezar toprağına ihtiyaç duyduğunu gösterir. Gerçek mutluluk, mal mülk yığmakta değil; kanaatkâr, ölçülü ve anlamlı bir yaşam sürmektedir.

Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza*'sı da beni derinden etkilemişti. St. Petersburg sokaklarında dolaşırken, sanki her köşe başında Raskolnikov'la karşılaşacakmışım gibi bir hisse kapıldım. Rehbere defalarca, *"Bana Raskolnikov'a benzeyen birini göster,"* diye ricada bulundum. O ise Dostoyevski'nin yaşadığı evi, eserlerini kaleme aldığı odaları, saman pazarını, sık sık geçtiği sokakları gösterdi; ama Raskolnikov'u elbette bulamadı.

O sokaklarda yürürken yalnızca Raskolnikov'un değil, *Yeraltından Notlar*daki huzursuz adamın da gölgesi önümden geçiyor gibiydi. Dostoyevski'nin derin insan ruhu tasvirleri, kentin puslu havasıyla birleşince Petersburg, adeta onun romanlarının sahnesine dönüşmüştü. Sanki bir köşeden *Budala*'nın saf Myşkin'i çıkacak, bir evin içinden *Karamazov Kardeşler*'in ateşli tartışmaları yankılanacaktı. Bu şehir, Dostoyevski'nin kaleminde yalnızca bir mekân değil; insan ruhunun hem karanlık hem de aydınlık yanlarını taşıyan canlı bir tiyatroydu.

St. Petersburg'da tur otobüsünden indiğimiz alandaki Puşkin heykelinin, kolunu uzatarak işaret ettiği yöne baktığımda, bana sanki *Yüzbaşının Kızı*'nı gösteriyormuş gibi geldi. Bu düşüncemi rehbere söylediğimde çok hoşuna gitmişti; hatta otobüsün bizi bekleyeceği noktayı tarif ederken, gülümseyerek, *"Puşkin'in Yüzbaşının Kızı'nı işaret ettiği yerde buluşacağız,"* demeye başlamıştı. Biraz ileride dönüp işaret ettiği bir sokak afişinde de *Yüzbaşının Kızı* tiyatro oyununun sahnelenmekte olduğunu görünce, bu tesadüf bana edebiyatın zamansızlığını bir kez daha hatırlattı. Puşkin'in tarihî bir dönemi romantizm ve trajediyle harmanladığı bu eser, Rus halkının belleğinde hâlâ canlıydı.

Dünyanın geri kalanı için en büyük Rus yazarları denildiğinde Tolstoy ile Dostoyevski'nin adı öne çıkabilir; ancak Rusça konuşanlar arasında bu onur tartışmasız biçimde Puşkin'e aitti. O, neredeyse tek başına, dünyanın en güçlü edebi geleneklerinden birini yaratan üretken Romantik şairdi. Halk arasında *"gerçekçi edebiyatın ve modern Rus edebiyatının kurucusu"* olarak anılan Puşkin, Rusya'da edebiyatın zirvesindeki isimdi. Özellikle St. Petersburg'da neredeyse her sokakta, her parkta, her mekânda bir Puşkin heykeli ya da büstüyle karşılaşmak mümkündü. Şiirleri halk şarkılarında hâlâ yankılanıyor, çocuklar onun masallarıyla büyüyordu. Boşuna değildi ki ona *"Rus edebiyatının altın anahtarı, Rus dilinin güneşi, Rus edebiyatının babası"* deniliyordu. Her dizesiyle ulusal kimliğin şiirsel ruhunu yaratmıştı.

Puşkin Köyü ziyaretimizde, 1811-1817 yılları arasında öğrenim gördüğü okulu gezdik. Bu nedenle buraya *"Puşkin Köyü"* adı verilmişti. St. Petersburg şehir merkezinin 24 km güneyinde, Finlandiya Körfezi'nin kıyısında yer alan bu köydeki Katerina Sarayı'nın bahçeleri ise adeta büyüleyiciydi; körfezin engin manzarasıyla birleşince görkemli bir tabloya dönüşüyordu. Doğa, tarih ve edebiyatın iç içe geçtiği bu atmosferde, Puşkin'in gençlik yıllarına tanıklık etmek ayrı bir anlam taşıyordu.

Şairin izini sürdüğümüz bir başka durak ise, ölümünden önce uğradığı son yerlerden biri olan Nevsky Caddesi'ndeki ünlü Wolf Şekercisi'ydi. Günümüzde burada Cafe Litteraturnia bulunuyor. İçeri girdiğimizde bizi Puşkin'in balmumundan yapılmış heykeli karşıladı. Sanki hâlâ o masada oturuyor, bir fincan çayın buğusu arasından çevresine şiirlerinden dizeler fısıldıyordu. Petersburg'un her köşesinde onun gölgesini hissetmek mümkündü; edebiyatla yoğrulmuş bu şehrin kalbi